

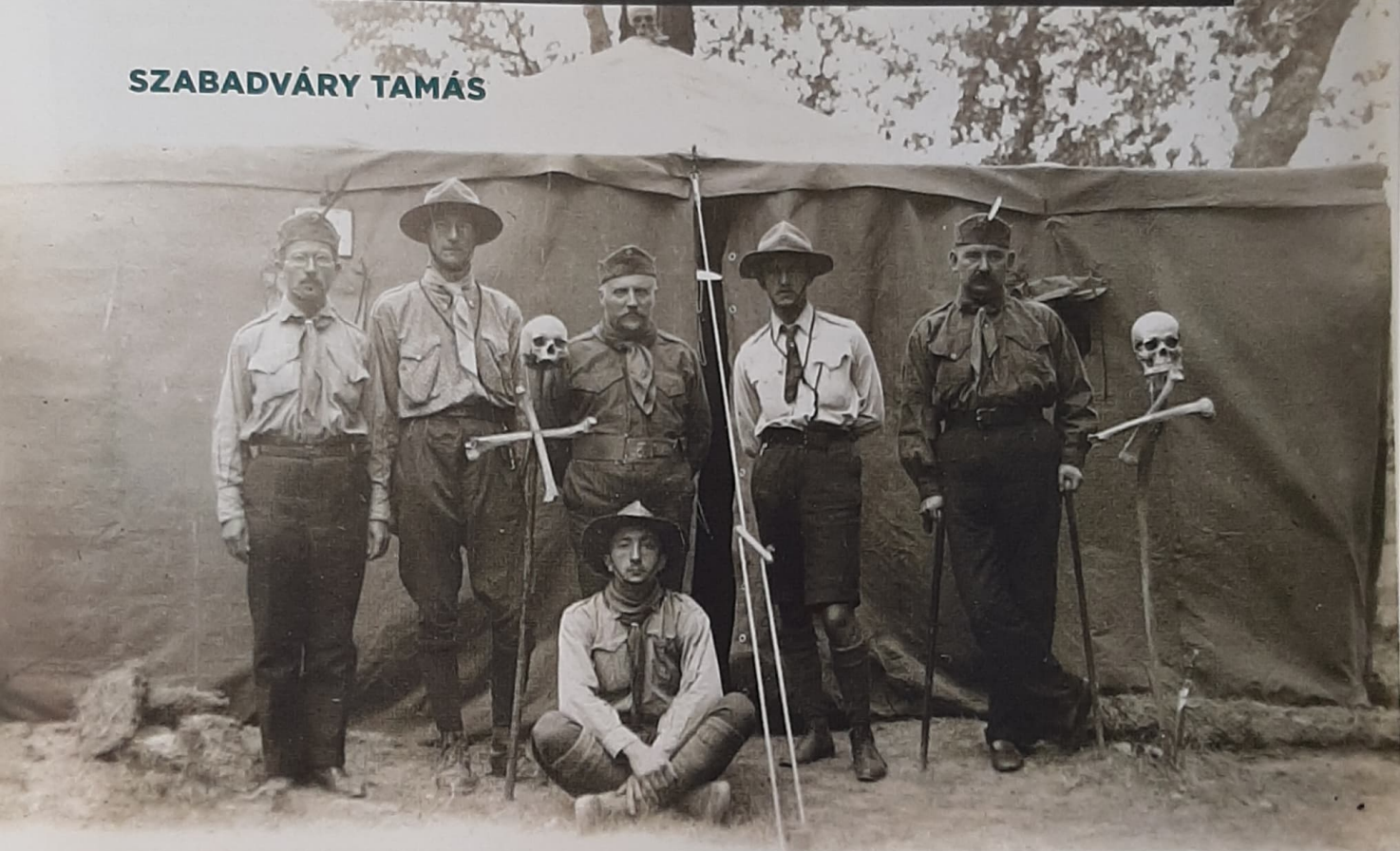
„LÉGY RESEN!”

Helló, tudomány!

Az első magyarországi cserkészásatás (rövid) története

87

SZABADVÁRY TAMÁS

○ Cserkészek csoportképe a dunapentelei ásatáson, környezetükben a római sírokból származó csontanyaggal, bal szélén: Molnár László (?) cserkészparancsnok

A Robert Baden Powell (1857–1941) brit altábornagy által megálmodott és mondhatni futótűzként terjedő cserkészmozgalom (*Scout Movement*) első hazai szárnybontogatásai az I. világháború előestéjére tehetőek. Lehetőségeihez mérten a mozgalom jól debütált itthon is a terhes, háborús időszakban, s végül egységes szervezetté épült ki. Írásunkban egy kis ízelítőt adunk arról, hogy miként is zajlott az első (és egyben mindmáig utolsó) cserkészásatás Magyarországon, annak centenáriumi évfordulója kapcsán.

A Trianont követő hatalmas válság természetszerűleg a kulturális szférában is erősen éreztette hatását, az archeológia területén pedig alig nyílt lehetőség kutatások végzésére, nagyobb értékű műtárgyak vásárlására vagy akár a közintézmények kellő színvonalú működtetésére. Természetesen a régészet oldaláról is megindult az útkeresés, amivel elsősorban az ásatások költségeit kívánták csökkenteni.

Az újonnan alapított *Magyar Cserkész* havi folyóirat 1921. évi májusi száma egy rendhagyó program lehetőségét vázolta fel az érdeklődők számára. A cikk írója

Oroszlán Zoltán (1891–1971), a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárának fiatal munkatársa volt, aki egyben a Magyar Cserkészszövetséggel összefonódó Budapesti Református Keresztény Ifjúsági Egylet (BRKIE) oszlopos tagjaként is tevékenykedett. Oroszlán felvetése szerint, a 14–18 év közötti cserkészek alkalmasak volnának terepi feladatok ellátására is. Javaslata szerint a cserkész-táborozásokat érdemes lenne egy-egy feltárási helyszín mellett szervezni, a cserkészek önkéntes alapon eljárának dolgozni az ásatásokra, s ezen felül pedig jutna idő más tevékenységekre és persze játékokra is. Pár tizenéves segítségével Oroszlán becslése szerint akár már jelentősebb tehertételtől is megszabadíthatná a fizetett napszámos-munkára hagyatkozó múzeumokat.

A kecsegtető szavakat az elkövetkező évben már tett is követte. A múzeum oldaláról nem volt túlzottan nehéz feladat egy „kísérleti” helyszín kiválasztása. 1903–1913 között ugyanis folyamatos (bár inkább alkalmasszerű) ásatások folytak a Dunapentele, Öreghegy (ma: Dunaújváros) területére eső római kori Intercisa táborában és annak környezetében. A jelentős eredményeket produkáló kutatások az I. világháború kitörésével megszakadtak, azonban a folytatás igénye felől nem lehetett kétség. Oroszlán Zoltán 1922 júliusában ott kívánta folytatni a feltárási munkát, ahol közel tíz évvel korábban azok befejeződtek (Szórád János telke, késő római kori temető).

Eközben a cserkészek sem maradtak tétlenek. A Dunapentelével csaknem szemközt, a Duna bal partján fekvő Dunavecsén az addigi legnagyobb cserkész-táborozási szerveződött, ami évekkel később is még sok fiatal emlékezetében élt élénken. A feltárási

A hagymagombos fibulák (ruhahakapcsoló tűk) a késő római kori (katonai) férfiviselet jellegzetes elemei. Rendszerint a jobb vállon, a nevüket adó „gömbökkel” lefelé viselték őket, eltérő díszítésükben rang kifejezését is feltételezi a kutatás. A 4. századi pannoniai sírmezők temetkezéseiben gyakori leleteknek számítanak, nagy számuk miatt elképzelhető, hogy tartományunkban készítésük is folyt egykor.

végül 1922. július 8–31. között zajlott, és különleges „munkatársával” a sajtó érdeklődését is felkeltette. A helyszíni interjút adó Oroszlán Zoltán meg volt elégedve a gyerekek teljesítményével, akik nem csak sírokat bontottak, vagy leleteket emeltek ki körültekintően, de a nehéz lapátolást-csákányozást is vállalták a hőségben.

A Magyar Cserkész 1922. decemberi számában közölt néhány fénykép alapján mi is képet kaphatunk az eseményekről:

például egyből feltűnik a cserkészek jellegzetes egyenruhája és kalapja (ami évekkel korábban még az élclapok keresztűtűzésében állt), s látszólag egy kőlapokból összeállított késő római kori sír feltárási munkájának is tanúi lehetünk, melyben a halott koponyája is látszik. Az ásatás nyomán a Magyar Nemzeti Múzeumba került leletanyag a római császárkor késői szakaszának anyagi kultúráját képviseli. Ide sorolhatók a rézötvezetből öntött ún. hagymagombos fibulák, az egyszerű huzalkarperecek és fülbevalók, s egy szinte teljes épségben megmaradt kónikus testű üveg pohár, valamint ólomházas kerámiaedények, továbbá egy épület maradványaihoz köthető stukkótöredékek. Az utóbbiak közül több példányt az egyik helyszínen készült felvételen is megismerhetünk, amint éppen egy kis asztalkára vannak előkészítve.

Egy magángyűjteményben bukkant fel nemrégiben egy ritkaság számba menő fotográfia is, mely egy csoportképet ábrázol. A mai szemlélő számára kissé meglehetősen kompozíciós, a cserkészek „kalózembléma-szerű” alakzatban botokra helyezett koponyákkal és csontokkal „pózolnak” (nem is beszélve a sátorrúdon esztétikusan díszelő „halálőről!”). A kortársak számára azonban a jelenet inkább a közeg humorát, játékos voltát hivatott szimbolizálni.

◊ Válogatás az 1922-es dunapentelei cserkész-ásatás leleteiből: terra sigillata töredék, ólomházas agyagkorsó, hagymagombos fibula, karperecek és lunula alakú csüngők (fotó: MNM, Jaksity Iván)

◊ Oroszlán Zoltán (balra) és Molnár László (?) cserkészparancsnok (jobbra) az 1922-es dunapentelei cserkészásatás leleteivel

Az ásatás valóban kedves élményekkel zárult. A résztvevők közül volt, aki részletes beszámolót tartott a történekről, sőt, a Magyar Cserkészszövetség vezetősége határozott igényét közvetítette a múzeumhoz, miszerint egy 1923-ban tartandó nagy cserkészkiállítás vitrinjeiben szívesen látnák a cserkészek által kiásott leleteket is (ez később ismeretlen okokból nem valósult meg). Mindeközben Oroszlán Zoltán is megírta jelentését a Dunapentelén tapasztaltakról. Ez igazság szerint elég gyér adatokat tartalmazott magáról a feltárásról, sokkal inkább a cserkészmunka előnyeit taglalta, felterjesztve azt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium számára. A lelkes újításoknak azonban látszólag voltak ellenlábasai is. Oroszlán a (tényleges) régészeti értékelést végül az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain közölte, mely cikkben több utalást is tett a cserkészek hatékonyságára. A folyóirat akkori szerkesztője (s nem utolsósorban Oroszlán akkori főnöke), Varju Elemér azonban már egy lábjegyzet erejéig kemény fenntartásokat fogalmazott meg. Egyrészt a cserkészfiúk teherbírása sokkal kisebb, mint egy tapasztalt napszámosé, így a munka kilátásai bizonytalanságot vetnek fel, ráadásul a költségek megtakarításában sincsenek olyan nagy különbségek, ráadásul a cserkészek kevésbé mozgósíthatóak, mint a valós megélhetést kereső kubikusok.

Kereken száz év távlatából nehéz megítélnünk, hogy mennyire széles visszhangot váltott ki Varju ellenvetése, azonban tény, hogy kizárólag cserkészekre támaszkodó

◊ Robert Baden Powell

régészeti feltárára a későbbiekben már nem került sor. Oroszlán Zoltán lelkesedése ettől függetlenül nem lankadt: 1923 elején már a budapesti Ráth György utcában találjuk, ahol római kori sírok mellékleteit mentette meg egy egyre nagyobb méreteket öltő építkezéstől. Az értékes leleteket is produkáló leletmentés helyszínére érkező újságírók csodálattal vegyes ámulattal figyelték meg a teljes fegyelmezettséggel dolgozó tizenéves cserkészeket, akik az ásatásvezető különösebb útmutatása nélkül is tudták a dolgukat.

A Ráth György utcai „kaland” Oroszlán utolsó megbízásai közé tartozott a Nemzeti Múzeum berkeiben, hiszen még az év folyamán a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményébe került, melyhez későbbi, felívelő karrierje is kötötte. A cserkészek feltáráson való, előre megszervezett részvétele úgy tűnik, hogy ténylegesen csak az 1922-es dunapentelei kutatásokban merült ki, ritkább esetekben cserkészek ugyan feltűntek később is ásatásokon, de ezek inkább a szerencsés véletlen művei voltak.

